

Sygn. akt III KK 229/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dorota Rysińska (przewodniczący)

SSN Michał Laskowski (sprawozdawca)

SSN Eugeniusz Wildowicz

Protokolant Dagmara Szczepańska-Maciejewska

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Józefa Gemry
w sprawie A.K.

skazanego z art. 198 k.k. w zw. z art. 12 k.k.

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 11 stycznia 2018 r.,

kasacji, wniesionej przez obrońcę skazanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 21 grudnia 2016 r., zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego w [...]

z dnia 3 grudnia 2015 r.,

1. uchyla wyrok w zaskarżonej części w odniesieniu do A.K., a na podstawie art. 435 k.p.k. także w odniesieniu do M. K. i w tym zakresie sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania;

2. zwraca A. K. wniesioną opłatę od kasacji w kwocie 750 zł.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 3 marca 2015 r., Sąd Okręgowy w [...] uznał A.K. za winnego m.in. tego, że:

1) w okresie od bliżej nieustalonego dnia po 10 grudnia 2003 r. do dnia 27 sierpnia 2004 r. w [...], działając wspólnie i w porozumieniu z inną ustaloną osobą, w krótkich odstępach czasu i z góry powziętym zamiarem wielokrotnie dokonał zbiorowego zgwałcenia A. K. w ten sposób, że podstępem polegającym na wprowadzaniu pokrzywdzonej w stan upojenia alkoholowego oraz przemocą polegającą na ciągnięciu pokrzywdzonej za rękę, jak też wykorzystując jej lęk przed A. K. wynikający z wielokrotnego jego agresywnego zachowania się, wielokrotnie doprowadzili A. K. do odbywania z nimi różnego rodzaju stosunków płciowych oraz wykonywania i poddawania się innymi czynnościami seksualnym polegającym na dotykaniu intymnych części ciała, to jest czynu z art. 197 § 3 k.k. w zw. z art. 12 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 lipca 2004 r. do dnia 16 maja 2005 r. i za to na podstawie art. 197 § 3 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 lipca 2004 r. do dnia 16 maja 2005 r. w zw. z art. 4 § 1 k.k. wymierzył mu karę 3 lat pozbawienia wolności;

2) okresie od bliżej nieustalonego dnia po 1 stycznia 2014 r. do dnia 16 sierpnia 2014 r. w [...] , działając wspólnie i w porozumieniu z inną ustaloną osobą, w krótkich odstępach czasu i z góry powziętym zamiarem, wielokrotnie dokonał zbiorowego zgwałcenia A. K. w ten sposób, że podstępem polegającym na wprowadzaniu jej w stan upojenia alkoholowego, jak też przemocą polegającą na ciągnięciu pokrzywdzonej za rękę i włosy oraz jej szarpaniu, a także wykorzystując jej lęk przed A. K. wynikający z wielokrotnego jego agresywnego zachowania się, wielokrotnie doprowadzili A. K. do odbywania z nimi różnego rodzaju stosunków płciowych oraz wykonywania i poddawania się innym czynnościami seksualnym polegającym

na dotykaniu intymnych części ciała to jest czynu art. 197 § 3 pkt 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k. i za to wymierzył mu karę 4 lat pozbawienia wolności.

W miejsce wymierzonych kar jednostkowych wymierzono skazanemu karę łączną karę 6 lat pozbawienia wolności. Nadto Sąd Okręgowy wymierzył skazanemu środek karny w postaci zakazu zbliżania się do A. K. na okres 5 lat oraz środek kompensacyjny w postaci zadośćuczynienia poprzez zapłatę na rzecz A. K. kwoty 10.000 złotych.

Po rozpoznaniu apelacji obrońcy skazanego Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 21 grudnia 2016 roku, zmienił wyrok Sądu Okręgowego w [...] w ten sposób, że:

1) uznał A.K. za winnego tego, że w okresie od bliżej nieustalonego dnia po 10 grudnia 2003 r. do dnia 27 sierpnia 2004 r. w [...], działając wspólnie i w porozumieniu z inną ustaloną osobą, w krótkich odstępach czasu i z góry powziętym zamiarem wykorzystując bezradność A. K. doprowadził ją wielokrotnie do poddania się innej czynności seksualnej, poprzez dotykanie jej miejsc intymnych, to jest czynu z art. 198 k.k. w zw. z art. 12 k.k. i za to na podstawie tych przepisów wymierzył skazanemu karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności;

2) uznał A.K. za winnego tego, że w okresie od bliżej nieustalonego dnia po 1 stycznia 2014 r. do 16 sierpnia 2014 r. w [...], działając wspólnie i w porozumieniu z inną ustaloną osobą, w krótkich odstępach czasu i z góry powziętym zamiarem, wykorzystując bezradność A. K. wielokrotnie doprowadził ją do odbywania z nimi różnego rodzaju stosunków płciowych oraz wykonywania i poddawania się innym czynnościom seksualnym polegającym na dotykaniu intymnych części ciała, to jest czynu z art. 198 k.k. w zw. z art. 12 k.k. i za to na podstawie tych przepisów wymierzył skazanemu karę 2 lat pozbawienia wolności.

W miejsce powyższych kar jednostkowych Sąd Apelacyjny wymierzył skazanemu karę łączną 3 lat pozbawienia wolności. W pozostałym zakresie wyrok w stosunku do skazanego A.K. utrzymał w mocy.

Od tego prawomocnego wyroku kasację wniósł obrońca, zarzucając w niej:

1. rażące naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na treść wyroku, tj. art. 6 k.p.k. w zw. z art. 453 § 2 k.p.k. i w zw. z art. 399 § 1 i § 2 k.p.k., poprzez nie uprzedzenie stron o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej czynu, powodujące naruszenie prawa skazanego do obrony poprzez uniemożliwienie obrońcy skazanego złożenia wniosków dowodowych z uzupełniających wyjaśnień skazanego oraz z uzupełniającej opinii biegłego sądowego z zakresu psychiatrii na okoliczność świadomości skazanego co do stanu bezradności pokrzywdzonej;

2. rażące naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na treść wyroku, tj. art. 457 § 3 k.p.k. i art. 4 k.p.k. i art. 7 k.p.k. w zw. z 410 k.p.k., poprzez zaniechanie przez Sąd Apelacyjny poczynienia ustaleń i rozważań na temat znamion strony podmiotowej zarzucanego skazanemu czynu, a zatem stanu świadomości skazanego A.K. w zakresie istnienia u pokrzywdzonej A.K. zmian natury psychicznej w postaci stanu wyuczonej bezradności;

3. rażące naruszenie prawa materialnego mające istotny wpływ na treść wyroku, tj. art. 198 k.k., poprzez uznanie, że wyczerpane zostały znamiona strony podmiotowej przestępstwa, podczas gdy Sąd Apelacyjny prawidłowo ustalił, że zachowanie pokrzywdzonej wyrażało zgodę na odbywanie ze skazanym A.K. stosunków seksualnych i innych czynności seksualnych, a skazany nie mając świadomości co do stanu psychicznego pokrzywdzonej A.K., nie mógł działać z zamiarem bezpośrednim wykorzystania bezradności pokrzywdzonej.

W konkluzji kasacji obrońca wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

W pisemnej odpowiedzi na kasację prokurator wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Kasacja okazała się zasadna.

Dla rozstrzygnięcia kasacji kluczowa okazała się kwestia zasadności zarzutu ujętego w pkt 1 kasacji, tj. dotyczącego rażącego naruszenia prawa procesowego, poprzez nieuprzedzenie stron obecnych na rozprawie odwoławczej o możliwej zmianie kwalifikacji czynu przypisanego skazanemu. Trafnie zauważa skarżący, że zmiana kwalifikacji przez Sąd odwoławczy wymagała zgodnie z poglądami dominującymi w orzecznictwie (zob. np. wyrok SN z dnia 1 grudnia 2010 r., IV KK 185/10), uprzedzenia obecnych stron w myśl przepisu art. 399 § 1 k.p.k., odpowiednio stosowanego na podstawie art. 458 k.p.k. Trafnie zauważył też, że Sąd Apelacyjny, mimo że w miejsce kwalifikacji z art. 197 § 3 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 lipca 2004 r. do dnia 16 maja 2005 r. w zw. z art. 12 k.k. (czyn z pkt I wyroku Sądu Okręgowego) oraz w miejsce kwalifikacji z art. 197 § 3 pkt 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k. (czyn z pkt II wyroku Sądu Okręgowego) przyjął – co do obu tych czynów – kwalifikację z art. 198 k.k. w zw. z art. 12 k.k., to obowiązku wynikającego z art. 399 § 1 k.k. nie dopełnił, co jednoznacznie wynika z treści protokołu rozprawy odwoławczej w dniu 8 grudnia 2016 r. (k. 807 i n.).

Oczywiste jest zatem, że takie postępowanie Sądu Apelacyjnego naruszało normę art. 399 § 1 w zw. z art. 458 k.p.k., zaś naruszenie to w ocenie Sądu Najwyższego miało charakter rażący. Warto przypomnieć, że wynikająca z art. 399 § 1 k.p.k. konieczność uprzedzenia stron o możliwej zmianie kwalifikacji prawnej czynu, jest istotnym mechanizmem umożliwiającym

efektywne prowadzenie obrony. Dostarczenie stronom, w tym obronie, bieżącej informacji o rozważanej przez sąd kwalifikacji prawnej czynu jest niezbędne dla odpowiedniego ukierunkowania podejmowanych przez strony kroków procesowych, w tym wniosków dowodowych, i przedstawianej argumentacji. Warto też przypomnieć, że prawo do aktualnej informacji o treści stawianego oskarżonemu zarzutu, w tym o prawnej kwalifikacji czynu, jest składową prawa do rzetelnego procesu sądowego, wynikającą z art. 6 ust. 3 lit. a Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Nie ma przy tym znaczenia – jak błędnie twierdzi prokurator w pisemnej odpowiedzi na kasację – że po zmianie dokonanej przez Sąd Apelacyjny kwalifikacja była korzystniejsza dla skazanego niż przyjęta w wyroku Sądu Okręgowego; wszak ani przepis art. 399 § 1 k.p.k., ani standard konwencyjny nie uzależnia obowiązku uprzedzenia stron o możliwej korekcie kwalifikacji od kierunku tej korekty. Nie sposób zgodzić się też z argumentacją prokuratora, że możliwość tej zmiany była rzekomo oczywista w kontekście wniosków opinii biegłej M. N. i nie mogła stanowić dla obrony zaskoczenia. Omówiona wyżej gwarancja procesowa wynikająca z art. 399 § 1 k.k. w zw. z art. 458 k.p.k. polega bowiem na dostarczeniu oskarżonemu przez organ procesowy jasnej i wyraźnej informacji o możliwej zmianie normatywnej treści zarzutu; nie można od obowiązku uprzedzenia odstąpić ze względu na rzekomą oczywistość sytuacji i w oparciu o założenie, że oskarżony możliwości zmiany kwalifikacji gotów jest się domyślić.

Zdaniem Sądu Najwyższego powyższe uchybienie miało też w okolicznościach niniejszej sprawy istotny wpływ na rozstrzygnięcie. Zgodzić należy się z autorem kasacji, że skutkiem nieuprzedzenia stron o możliwości zmiany kwalifikacji przypisanych skazanemu zachowań na przestępstwa z art. 198 k.k., obronie zamknięto drogę do ewentualnego złożenia wniosków dowodowych ukierunkowanych na weryfikację strony podmiotowej

przypisanych przestępstw, konkretnie zaś kwestii umyślnego wypełnienia przez skazanego znamienia wykorzystania stanu wyuczonej bezradności pokrzywdzonej. Zapewne skutkiem braku idącej w tym kierunku aktywności stron, w tym obrony, sprawa ta została przez Sąd Apelacyjny potraktowana dość powierzchownie. Zwrócić trzeba uwagę, że poświęcone tej kwestii rozważania, zawarte na s. 23 uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego, ograniczają się do lapidarnego stwierdzenia, że oskarżeni, w tym A.K., wykorzystali stan bezradności pokrzywdzonej, mając świadomość, że stan taki zachodzi. Wniosku, że skazany miał świadomość wystąpienia u pokrzywdzonej stanu wyuczonej bezradności Sąd Apelacyjny nie poddał jednak bliższej analizie, w szczególności nie wskazał argumentacji, która do niego prowadziła. W ocenie Sądu Najwyższego, gdyby Sąd Apelacyjny uprzedził obecne strony, w tym obronę, o możliwej zmianie kwalifikacji na art. 198 k.k., kwestia umyślnego wypełnienia znamion tego przestępstwa zapewne stałaby się centralnym zagadnieniem postępowania dowodowego na rozprawie odwoławczej, skutkiem czego byłoby znacznie bardziej wnikliwe rozważenie tego zagadnienia, a to mogłoby prowadzić do odmiennego rozstrzygnięcia merytorycznego.

Konkludując, zasadność zarzutu dotyczącego rażącego naruszenia art. 399 § 1 w zw. z art. 458 k.k., doprowadziła Sąd Najwyższy do wniosku o konieczności uchylenia zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] i przekazaniu sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. W takim stanie rzeczy Sąd Najwyższy uznał, że rozważenie pozostałych zarzutów kasacji jest bezprzedmiotowe dla rozstrzygnięcia kasacji i na podstawie art. 436 w zw. z art. 518 k.p.k. ograniczył zakres jej rozpoznania. W ponownym postępowaniu odwoławczym Sąd Apelacyjny zwróci baczną uwagę na przestrzeganie gwarancji procesowej wynikającej z art. 399 § 1 k.p.k.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji.

k.c